

УДК 37:316.723-021.463(497.7)
УДК 37.035:316.723-021.463(497.7)

проф.д-р Влаго Петровски
Универзитет „Гоце Делчев“ Штип
Факултет за образовни науки
проф.д-р Снежана Мирасчиева
Универзитет „Гоце Делчев“ Штип
Факултет за образовни науки

МУЛТУКУЛТУРАЛИЗМОТ ВО ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ НА Р. МАКЕДОНИЈА

Апстракт

Постоењето на различни етнички и национални заедници е фактичка состојба во сите балкански балкански земји, помеѓу кои Република Македонија во секој случај има најхетероген етнички состав. Во трудот настојувавме да ги доловиме сите можни влијанија кои имаат етнички предзнак врз процесот на образование на етничките заедници во Република Македонија. Досегашната образовна практика на Република Македонија покажува дека сите ревантни фактори и во минатото и денес правеле и прават огромни напори за целосно интегрирање на сите припадници на етничките заедници во образовниот систем на Република Македонија. Меѓутоа сите анализи во државата покажуваат дека одредени етнички заедници се незадоволни од образовната политика на државата во делот на образованието на заедниците.

Клучни зборови: *мултикултурализам, етнички заедници, билингвизам, диглосија.*

MULTICULTURALISM IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract

The existence of different ethnic and national communities is the actual situation in all Balkan countries, among which the Republic of Macedonia surely has the most heterogeneous ethnic structure. In this paper we seek to capture all possible influences on the process of education of the ethnic communities in the Republic of Macedonia that have an ethnic background. The current educational practice in Macedonia shows that all relevant factors in the past made and are still making today significant efforts to fully integrate all ethnic communities into the educational system of the Republic of Macedonia. However, all analyses in the country show that certain ethnic groups are dissatisfied with the education policy of the state related to the education of different communities.

Key words: *multiculturalism, ethnic communities, bilingualism, diglossia.*

Тргувајќи од самиот факт дека во Република Македонија живеат поголем број на етнички заедници, кои ги карактеризира различен културен модел, различна вероисповед, јазик, го наметнува прашањето за карактеристиките на македонското општество во тој поглед, односно за карактеристиките на мултикултурализмот и неговите специфичности. Во овој дел, ќе дадеме акцент на мултикултуралноста во образовниот систем на Република Македонија. Во нашата образовна пракса се наметнува прашањето, имајќи ги во предвид карактеристиките на македонското општество, какво образование е потребно, односно како да се реконструираат образовните институции, така што сите учесници во образовниот процес без оглед на тоа дали припаѓаат на мнозинскиот народ или на етничките заедници, би можеле да стекнат знаења, вештини и ставови, што се потребни за ефикасно функционирање во културно и етнички разнородна средина. Ваквото образование не е наменето само за одредени етнички заедници без разлика на нивната бројност, туку тоа треба да им овозможи на сите учесници, независно од нивната национална припадност, да бидат добро информирани за својата земја, да водат грижа за неа и да станат активни граѓани во своите етнички мешани средини.

Во тој контекст постојат сфаќања дека мултикултурното образование треба да го вклучи како етно-културното и историското наследство на мнозинскиот народ, така и етно-културните и историски наследства на останатите етнички заедници. И сето тоа да биде

наменето за сите учесници, без оглед на нивната национална припадност, и кои учат во етнички чисти или мешани училишта, на етнички чиста или мешана територија. Инсистирањето само на културата на мнозинскиот да се презентира како единствена култура во образовниот процес, може да води само кон дезинтеграција, а не кон градење доверба помеѓу различните етнички заедници во македонското општество. Реформулацијата на она што значи да се биде обединет мора да биде процес што вклучува учесници кои произлегуваат од сите етнички заедници, кои морат да ги надминат своите културни и етнички граници со цел да придонесат за доброто на сите граѓани во земјата.

Имајќи го во предвид образовниот систем во Република Македонија, опстанокот на негативните чувства и стереотипите најчесто се резултат на намалената комуникација која лесно може да се злоупотреби за негување, па дури и влошување на предрасудите и негативните ставови кон припадниците на другите етнички заедници. И покрај тоа што намалената комуникација може да биде резултат на изолација, таа многу често е последица, но и причина за меѓусебно непознавање. Искуството покажува дека многу полесно се комуницира со некој кој се познава отколку со некој што не се познава. Меѓусебното запознавање е еден од клучните фактори како за ублажување на негативните чувства кон припадниците на другите етнички заедници, туку и за отфрлање на етничките стереотипи, кое запознавање најефикасно може да се оствари низ образовниот систем на Република Македонија.

Мултикултурното образование нуди надминување токму на непознавањето како предуслов за негување и опстојување на етничките конфликти. Запознавањето со етно-културното и историското наследство на етничките заедници во текот на образовниот процес може да придонесе за задоволување на потребата за идентитет на припадниците на етничките заедници, без да постои опасност од загрозување на идентитетот на мнозинската етничка заедница. Ваквата цел се постигнува само со тоа што на културата на останатите етнички заедници им се придава соодветно значење, заради што на припадниците на етничките заедници им се нуди бараната почит кон себеси и својата етничка заедница.

И потребата за сигурност може да се разгледува низ призмата на мултикултурното образование. Обезбедувајќи поквалитетна комуникација помеѓу припадниците на етничките заедници и задоволувајќи ја потребата за групен идентитет, мултикултурниот пристап во образованието може да придонесе да се обезбеди и потребата за сигурност. Од комуникацијата се очекува да ги ублажи негативните чувства кон припадниците на другите етнички заедници и да ги разоткрие етничките стереотипи. На тој начин се обезбедуваат предуслови да се отстрани стравувањето дека припадниците на етничката заедница ќе бидат дискриминирани заради сопствениот етнички идентитет.

Запознавањето со етно-културното и историското наследство на припадниците на етничките заедници овозможува не само да се осознаат специфичностите на различните култури, туку и да се согледат допирните точки во културните традиции. На тој начин, како и преку задоволување на потребите за идентитет и сигурност, може да се обезбеди и задоволување на потребата за заедништво, не само во рамките на етничката заедница како потесна заедница на која и се припаѓа, туку и во рамките на останатите заедници кои припаѓаат на Република Македонија.

Во основа на мултиетничкото и мултикултурното образование, ако се земе во предвид мултиетничкиот и мултикултурен карактер на Република Македонија би требало да овозможи стекнување на знаења за етно-културното и историското наследство како на својата, така и на другите заедници, односно знаења како за мнозинската така и за останатите етнички заедници во Република Македонија. Во Република Македонија ваква образовна пракса сеуште не постои, а дали тоа ќе биде возможно и остварливо, треба да биде предмет на една многу содржајна емпириска анализа, како и предмет на размислување за последиците до кои би довел еден ваков концепт на образование во позитивна или негативна смисла, пред се во однос на градењето на доверба помеѓу различните етнички заедници.

Со оглед на фактот што Република Македонија е мултиетничко општество, и држава во која 33,4% од вкупното население отпаѓа на другите етнички заедници, во која според член 7 од Уставот на Република Македонија, официјален јазик е македонскиот јазик и јазикот на заедницата, која во одредени единици на локалната самоуправа живее во процент поголем од дваесет, а во групната комуникација се употребуваат јазици различни од оној кој има

официјален статус, само по себе го наметнува прашањето за јазикот (јазиците) и неговата употреба во јавниот живот, и што е многу значајно во образовните институции, што во тој контекст оваа тема ја прави многу комплексна и доста проблематична.

Барањето на единствен одговор на ова прашање би не довело во ситуација да ја сведеме на едноставност појавата која во суштина е комплексна. Во тој поглед еден од одговорите би бил оној што го сугерираат редица социолози кои се соочиле со овој феномен во различни ситуации, дека имено, барањето на повисок статус на јазикот на групата која претставува малцинство во една средина, како позадина го има барањето на општествената промоција.

Земајќи го во предвид фактот дека малцинските етнички заедници кои се концентрирани во даден локалитет, во кој сочинуваат значителен или дури мнозински дел од вкупното население, официјалниот јазик на земјата во обем потребен за извршување административна дејност најчесто им е познат само на оние што се здобиле со повисоко образование, подигнување на значајноста на јазикот на ниво на јазик на локалната администрација практично значи отворање можности за вклучување во административните дејности на поголем поединци припадници на дадената јазична заедница. Една од натамошните последици на оваа е засилувањето на меѓугрупниот конфликт, зашто се зголемува конкуренцијата на работниот пазар во кој подобра положба имале оние кои се припадници на мнозинската заедница.

Друга причина за давање на нагласок на јазичните барања во листата барања на посебните етнички заедници во мултиетничките општества е и трагањето по симболи што можат потврсто да ја поврзат групата која настојува да ја истакне својата посебност, односно која настојува да се претстави како битно различна од останатите и која, понатаму, цели кон нови побарувања што се во согласност со оваа различност.

Настојувајќи поцелосно да се доловат причините за етничките побарувања во поглед на употребата на сопствениот мајчин јазик, а кои се во малцинство во однос на мнозинската македонска заедница и официјалниот македонски јазик, во рамките на анализите на јазичните состојби Република Македонија, а во контекст на меѓуетничката коегзистенција, мораме да истакнеме дека во Република Македонија во се повеќе функционира билигвалност како во јавниот живот така и во образовниот систем, односно во функција се пред се јазиците на мнозинската македонска етничка заедница и најголемата малцинска етничка заедница, албанската. Исто така, мора да се истакне дека свој адекватен статус во Република Македонија имаат и јазиците на останатите етнички заедници, во сите сегменти на јавниот политички живот како и во образовниот систем ако за тоа се исполнети законските предуслови, но повторно мораме да истакнеме дека доминира билигвалноста. Во тој контекст мораме да се соочиме со промената на законите условени од Рамковниот договор кои претпоставуваат реална билигвалност во мултиетничките региони. Со Рамковниот договор, односно со точките од неговиот текст, се настојува да се даде една усогласена рамка за законски промени што треба да обезбедат легална основа да се надминат несаканите настани кои беа присутни во 2001 година во Република Македонија. Овој договор и произлезе како потреба за наоѓање излез од состојбата која ја произведоа овие настани, кои нема да ги коментираме со намера да не заземаме ничија страна. Со него се настојува да се избалансираат веќе нарушените односи и доверба меѓу заедниците, а со тоа и да се обезбеди иднината на демократијата во Република Македонија и да се овозможи развој на поблиски и поинтегрирани односи помеѓу Република Македонија, Европа и меѓународната заедница. Со имплементација во пракса на овој Рамковен договор, неговите потписници од државата и меѓународната заедница се на мислење дека ќе се промовира мирниот и хармочничен развој на граѓанското општество, истовремено почитувајќи го етничкиот идентитет и интересите на сите македонски граѓани. Рамковниот договор повлече промени во законите, меѓу другото и во законите што го регулираат образованието. Промените што навлегуваат во рамките на образованието на јазикот на етничките заедници во Македонија на сите нивоа, и покрај фактот што претрпеа одредени промени, битно содржински не ја променија содржината на законите кои ја регулираат оваа проблематика, затоа што тие промени произлегоа од промените на Уставот. (прилог 1). Републиката им ја гарантира заштититата на етничкиот, културниот, јазичниот и верскиот идентитет на сите заедници. Припадниците имаат право да основаат културни, уметнички, образовни институции, како и научни и други здруженија заради изразување, негување и развивање на својот

идентитет. Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврден со закон. Во училиштата во кои образованието се одвива на друг јазик се изучува и македонскиот јазик.

Рамковниот договор дава доста нејасна формулација за јазикот на образованието во регионите во кои застапеноста на етничката заедница е поголема од 20%, без притоа да бара промена на членот во Уставот со кој се дефинира дека јазиците на заедниците ќе се употребуваат само во основното и средното образование. Имено, Рамковниот договор не условува промени во однос на јазикот на високото образование. Нејасната формулација овде би ја протолкувале како можност приватното високо образование да се организира на јазикот на заедниците, но не и државното високо образование. Изгласувањето на законот за основање на државен универзитет на албански јазик значи дека се поставуваат темелите на политиката на билингвалноста, односно се подготвуваат кадри кои комуникацијата во доменот на високата администрација ќе ја обавуваат на албански јазик. Но, што значи билингвалност? Кај нас во Македонија доста нејасно и неточно се објаснува самиот поим билингвалност, со што се наметнува мислење дека билингвалноста во Македонија, и нејзиното воведување во пракса би значело дека сите во Република Македонија треба да го зборуваат македонскиот јазик како службен јазик во државата, но дека мнозинската македонска заедница не треба ги познава јазиците на другите малцински заедници кои живеат во државата, односно албанскиот јазик, јазикот на најмногубројната малцинска заедница. Во суштина билингвалноста во Република Македонија во иднина ќе се однесува на употребата на македонскиот јазик како службен јазик и употребата на албанскиот јазик на албанската заедница, која е најмногубројна малцинска заедница и која во одредени региони е во мнозинска позиција во однос на македонската заедница која е мнозинска на глобално ниво, а според последниот попис, во вкупното население на Република Македонија е застапена во процент малку поголем од 25%, што според Рамковниот договор а и според Уставот од 2001, кој е усогласен со Рамковната спогодба, значи дека и на државно ниво, но и на локално ниво каде што припадниците на другите етнички заедници се застапени во процент од 20 и повеќе, службен јазик во меѓусебната комуникација освен македонскиот јазик ќе биде и јазикот на другата заедница или најчесто на албанската. Билингвалност во суштина значи двете етнички заедници во етнички хетерогениот регион без разлика која е мнозинска, а која малцинска, ако ги задоволуваат критериумите дадени во Рамковниот договор и со со него усогласениот Устав на Република Македонија за употреба на јазикот, да ги говорат и двата јазика. Билингвалноста во образованието значи сите деца наставата да ја следат на двата јазика: обично во пракса тоа се прави така што секоја етничка заедница основните предмети ги следи на својот јазик, а другите се следат или на едниот или на другиот јазик. Доколку јазикот на манозинската група е позастапен се организираат посебни часови за изучување на вториот јазик. Во нашата образовната практика не постои билингвалност, туку диглосија, што значи дека едната група ги познава двата јазика а другата само својот, што во конкретниот случај ова кај нас се однесува на односот помеѓу македонската мнозинска заедница и останатите етнички заедници, или поконкретно помеѓу македонската и албанската заедница. Кај нас припадниците на сите етнички заедници, според различни истражувања, го познаваат и својот мајчин јазик и македонскиот јазик, вклучувајќи ги тука и припадниците на албанската заедница, додека пак припадниците на македонската заедница, со мал исклучок, го познаваат само сопствениот јазик, што во принцип значи дека едната заедница ги познава двата јазика а другата само својот. Така комуникацијата се остварува само на еден јазик, наместо на два доколку и двете етнички заедници нив ги познаваат, што во права смисла би претставувало билингвалност. Состојба на диглосија, во ситуација на воведување на политика на билингвалност значи исклучување од административните служби на сите што не го говорат добро вториот јазик. Нагло то воведување на билингвалноста во институциите на системот на Република Македонија без прилагодување на образовниот систем во оваа насока, а знаејќи дека припадниците на македонската па и на останатите заедници не го познаваат албанскиот албанскиот јазик, ќе доведе до многу несакани последици на пазарот на трудот, а и до многу отпуштања од работа на голем број административни службеници, пред сè во општините во кои Албанците се мнозинство, половина или една четвртина, поради непознавањето на албанскиот јазик. На ова се надоврзува барањето за пропорционалната застапеност на припадниците на заедниците во

сите институции на системот, кое е втора основа за отпуштање на припадниците на мнозинската група.

Воведувањето на билингвалноста во државата треба да биде многу внимателно, со многу сенс, со претходна подготовка на образовниот систем на Република Македонија, да одговори на потребите на целото население да стане билингвално. Секако нагло имплементирање на Рамковниот договор, што се однесува до употребата на јазиците и воведувањето на билингвалноста, ќе доведе до несакани последици и меѓуетнички тензии кои не ни се потребни во овој момент ако сакаме да изградиме граѓанска држава од европски тип.

Литература:

1. Марија Ташева, Етничките состојби во Р. Македонија-историски контекст, Филозовски факултет, Скопје, 1998.
2. Вил Кимлика, Мултикултурализам-мултукултурно граѓанство, Загреб, 2004.
3. Вил Кимлика, Современа политичка филозофија, Скопје, 2009.
4. Владо Петровски, Етничноста како фактор за образование во Република Македонија, Штип, 2007.